

О.О. Гумінська

УРОКИ МУЗИКИ

В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Схвалено комісією з дисциплін художньо-естетичного циклу
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України
(протокол №2 від 20.06.2003)

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 74.268.53

Г 93

Рецензенти:

кандидат педагогічних наук, доцент

Г.І. Крижанівська

вчитель музики, вчитель-методист

С.Л. Гемберг

завідувач кабінету художньої культури

Рівненського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти

Л.О. Ткаченко

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

Гумінська О. О.

Г93 Уроки музики в загальноосвітній школі: Методичний посібник. —
Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. — 104 с.

ISBN 966-692-152-9

У посібнику висвітлено питання організації та проведення уроку музики в загальноосвітній школі, подано методичні та практичні матеріали, зразки планів-конспектів уроків. Для студентів музично-педагогічних факультетів, учителів музики.

ББК 74.268.53

ISBN 966-692-152-9

© Гумінська О.О., 2003

© Навчальна книга – Богдан,

макет, художнє оформлення, 2003

ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УРОКУ МУЗИКИ

Урок музики в загальноосвітній школі, як і кожен інший навчальний предмет, є взірцем застосування учителем знань педагогіки, психології та методики викладання навчальної дисципліни у навчально-виховному процесі, в чому й полягають його *загальні особливості*.

Підпорядкованість завданням формування особистості. Усі предмети, що входять у навчальний план, поєднує загальна мета: формування всебічно розвинутої, гармонійної особистості. І хоч у кожному випадку ціль реалізується різними засобами (у даному випадку — засобами музики), вона — єдина. Тому одним із принципових положень масового музичного виховання є те, що загальноосвітня школа не готує музиканта-професіонала, як не готує вона і фахівця з хімії, фізики, літератури, історії тощо.

Урок музики, як й інший шкільний урок, мусить вважати на виховні вимоги.

- відповідність мети, змісту, методів і засобів уроку загальнолюдським цінностям;
- постановка виховної мети уроку й відповідних завдань щодо розумового виховання учнів, виховання у них високих моральних якостей — національної самосвідомості, формування естетичних смаків, культури поведінки й праці тощо;
- забезпечення тісного зв'язку змісту уроку з життям, його потребами й вимогами формування в учнів прагнення до активної діяльності;
- врахування індивідуальних особливостей учнів з метою забезпечення різнобічного розвитку на основі їхніх нахилів, інтересів та обдарувань.

Підпорядкованість психологічним закономірностям. В основі побудови будь-якого шкільного уроку лежать *психологічні закономірності*. Наприклад, враховуються вікові особливості школярів, що виявляються у своєрідності їхньої уваги, пам'яті, уяви, мислення. Урок музики також будується з урахуванням вікових та психологічних особливостей кожного учня, реалізації особистісно-гуманного підходу до дитини, дотримання педагогічного такту, уміння володіти собою, здатності за допомогою музичних засобів здійснювати інтелектуальний, емоційно-вольовий та моральний вплив на учнів, уміння збуджувати й підтримувати увагу та інтерес дітей до навчання.

Підпорядкованість організаційним закономірностям навчально-виховного процесу. Урок музики — основна форма практичної реалізації музичного виховання у загальноосвітній школі, в якій беруть участь усі без винятку школярі, тобто він є обов'язковим для всіх учнів, незалежно від їхніх інтересів і схильнос-

тей. Урок музики, як й інші уроки, триває 45 хвилин, а клас має той самий склад учнів визначеної вікової групи (однакова форма організації уроку).

На кожному уроці мають місце повідомлення нової інформації, закріплення, повторення та перевірка засвоєння вивченого матеріалу.

При наявності різних форм роботи (наприклад, робота над вправою, слухання розповіді вчителя, написання твору — чи спів, слухання музики, музична імпровізація) урок повинний бути цілісним: різні види діяльності, їх зміст повинні визначатися конкретною метою та завданнями уроку.

Єдиними для усіх є й такі організаційні вимоги, як наявність продуманого плану уроку; організованість учнів; вчасна підготовка навчально-матеріально-го забезпечення уроку (ТЗН, наочність, дошка тощо).

В організації уроків важливим є також дотримання гігієнічних вимог: підтримання температурного режиму, норм освітлення, чистоти приміщення тощо; уникнення одноманітності у навчальній роботі з метою запобігання перевтоми у школярів.

Підпорядкованість педагогічним закономірностям. Викладання у школі будується на основі загальнодидактичних принципів, що реалізуються по-різному відповідно до особливостей кожного предмета. *Принципи* виховуючого та розвивального навчання, систематичності, природовідповідності, доступності, наочності, активності й інші — властиві уроку музики, як і викладанню будь-якого іншого предмета. Принцип комплексності спрямований на розв'язання взаємопов'язаних навчальних, розвиваючих та виховних завдань, організацію різнопланової діяльності на уроці музики та комплексне використання методів навчання.

Загальними є й основні *методи* навчання, які поділяються за зовнішньою (формальною) і внутрішньою (змістовою) сутністю.

За джерелом отримання інформації (зовнішня форма прояву) методи класифікують на:

— словесні методи навчання: лекція, бесіда, розповідь, пояснення, дискусія, робота з книгою;

— наочні методи: ілюстрування, демонстрування, спостереження;

— практичні методи: самостійна робота, вправи, лабораторний дослід.

За внутрішньою сутністю, а саме:

— за характером пізнавальної діяльності учнів — репродуктивні, пояснювально-ілюстративні, проблемні, частково-пошукові, дослідницькі методи;

— за характером логічного шляху мислення — індуктивні, дедуктивні, традиційні (аналогії) методи;

— за принципом розчленування чи об'єднання знань — аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація.

ДРАМАТУРГІЯ УРОКУ МУЗИКИ, ТИПИ УРОКІВ МУЗИКИ

Драматургія в музиці (музична драматургія) — система виражальних засобів та прийомів втілення драматичної дії у творах музично-драматичного жанру — опері, балеті, опереті. Поняття музичної драматургії також вживають стосовно творів інструментальної музики, що не пов'язані зі сценічною дією. В основі музичної драматургії лежать загальні закони драми як одного з видів мистецтва:

- наявність яскраво вираженого головного конфлікту;
- його розкриття в боротьбі сил дії та протидії;
- певна послідовність етапів розвитку драматичного задуму (експозиція, зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка).

Ці загальні закономірності знаходять своє відображення в музичних творах:

- у співвіднесенні головних образів;
- наявності між ними подібності, контрастності, конфліктності;
- послідовності появи та розвитку цих образів, формотворення;
- використання засобів виразності.

Прийнято вживати поняття “драматургія” стосовно побудови й структури уроку музики. Про це вперше став наголошувати Д. Кабалецький, який, порівнюючи створення навіть шкільної програми з композиторським процесом написання музики, вказував, що шкільну програму він створював ніби великий симфонічний твір..., часто сприймав нові “навчальні теми” як нові музичні теми, а розвиток різних тем відчував, як музичний розвиток з усіма своїми падіннями й наростаннями, із своїми повтореннями, контрастами, кульмінаціями [2, 194].

Метод, названий методом емоційної драматургії, вимагає від учителя уміння співвіднести план уроку, що пропонується у програмі, з конкретними умовами навчання, намітити певну “емоційну драматургію” уроку і реалізувати її у процесі заняття [1, 12].

У програмі підкреслюється, що цілісність уроку музики як уроку мистецтва — необхідна умова його організації й проведення. Дане положення стосується підбору й розподілу музичного матеріалу, зіставлення різних видів і форм музичних занять.

Рівень музичного розвитку класу допоможе вчителю обрати ту чи іншу форму музичного заняття. Практика показує, що склад учнів кожного класу специфічний за своєю психологічною характеристикою, рівнем життєво-музичного досвіду. Тому кожен клас знаходиться в умовах, що відрізняють його від іншого. Функції уроку, передусім виховна — допомогти школярам успішно нагромадити, “увібрати” в себе духовний досвід, що міститься в музиці.

Аналіз матеріалу програми показує, що уроки будуються в основному за двома принципами: емоційного контрасту і послідовного збагачення й розвитку того чи іншого емоційного тону уроку, закладеного в самій музиці. Виходячи з цього, задача полягає в тому, щоб співвіднести принцип побудови уроку, що пропонується в програмі, з конкретними умовами, із рівнем загального в музичному розвитку учнів.

Метод емоційної драматургії допускає у разі необхідності зміну послідовності творів, запланованих програмою на урок. Треба, однак, врахувати, що сама перестановка матеріалу не забезпечує успіху. Важливо, як учитель зуміє налаштувати учнів на кульмінацію уроку. Можна чудово виконати пісню “Бабак” у кінці уроку, але не зможти підготувати дітей, перевести їх від контрастної, легкої за характером веснянки до глибокої лірики Бетховена. У результаті, незважаючи на перестановку матеріалу, кульмінації не відбудеться.

Завжди потрібно мати на увазі, що для сприйняття духовно багатой музики, яка звучить навіть у відмінному виконанні, необхідна особлива психологічна настройка, установка на сприйняття твору. Вона знаходить вираження у розповіді вчителя про історію створення, “біографію” твору, у спрямованості учнів на сприйняття загального характеру музики (а не на формальний її аналіз!) і навіть в інтонації вчителя, яка повинна бути співзвучна настрою музики. Важливу роль відіграє і те, як учитель організує учнів після того, як відлунає музика. Нехай школярі трохи помовчать, ніби “потримують музику в собі”, а вчитель не поспішає продовжувати урок. Перехід цей повинен бути м’яким, “у тональність” твору.

Важливо визначити найкраще (в умовах даного класу) поєднання форм і видів музичного заняття. Враховуючи особливості кожного класу, вчитель може в кожному конкретному випадку вносити корективи в драматургію одного й того ж уроку: міняти місцями види діяльності, музичні твори.

Досвід показує, що від використання на уроці протягом тривалого часу одного і того самого виду учбової музичної діяльності, учні емоційно і фізично втомлюються. Урок перестає бути для них цікавим, відповідно, спадає й інтерес до музики. Ті види діяльності, що потребують активної роботи мислення та уваги (слухання музики, теоретичне вивчення музики), варто планувати в першій половині уроку, а ті, що активізують роботу голосового апарату, моторику рук (спів, музикування, рухи) — із другої половини уроку.

Одним із правил драматургії уроку є зауваження про те, що найбільш глибокі за змістом твори краще усього прослуховувати на початку уроку, а твори, що несуть сильне емоційне збудження, — у кінці.

Головним критерієм драматургії уроку, на думку Б.Рачиної, є цілісність уроку, підпорядкованість усього матеріалу єдиній ідеї. Музична ідея (про що говорив Д.Кабалевський) мусить бути стрижнем драматургічного розвитку уроку, розвиватись подібно до формотворення у музиці. Так урок, побудований у формі рондо, зручний як для закріплення основного матеріалу, так і для засвоєння

форми рондо. Урок-варіація на тему програми може стати основою для творчого засвоєння теми, здійснення різних підходів до її розкриття, до вирішення проблеми, поставленої перед дітьми. Тричастинна репризна композиція сприятиме закріпленню основної ідеї уроку на новому, вищому рівні (динамічна реприза) [4, 22-23].

Дуже важливими моментами є кінець уроку, форми роботи, матеріал, емоційна атмосфера, продуманість кожного слова.

Опрацювання учителем емоційної драматургії уроку є необхідною умовою засвоєння учнями теми та матеріалу уроку, зацікавленого ставлення до уроку музики та різних видів музичної діяльності.

До особливостей драматургії уроку музики слід віднести нетрадиційну структуру поєднання традиційних видів діяльності та музичних творів: різноманітні ігрові форми, казкова й концертна форми, форми наукової конференції чи диспуту, лекції чи пісенно-танцювального практикуму.

Подібні форми спонукають продумувати нові літературно-музичні чи лекційні епізоди і послідовність етапів уроку, що позначається на кінцевому результаті й типі уроку музики.

Різноманіття уроків музики викликає різноманіття їх типів. Від типології у свою чергу залежить його планування, структура. Здавна до уроку музики застосовувався термін “комбінований”, або в залежності від переваги виду діяльності визнавали типи — урок сприйняття, урок тренування, урок формування умінь та навичок.

Сьогодні, за умови тематичного планування уроків музики в загальноосвітній школі, в залежності від ступеня розкриття теми семестру (чверті) визначають наступні типи уроків музики: вступний, урок-поглиблення теми, урок-узагальнення теми.

Крім цього Е. Печерська запропонувала нестандартну типологію уроків музики: урок-вікторина, урок-конкурс, урок-концерт, урок-інтерв'ю, урок-подорож, картинна галерея, урок-КВК [3]. Такі типи уроків у своїй структурі містять ті ж самі форми роботи (види діяльності), що й стандартні уроки. Але нестандартність ситуації, що вони створюють, підвищують зацікавленість і активність учнів.

Література:

Абдуллин Э. Новая программа. Ведущие методы // Музыка в школе. — 1983. — №2. — С.9-14.

Кабалевский Д. Воспитание ума и сердца: Кн. для учителя. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Просвещение, 1984. — 206с.

Печерська Е.П. Уроки різні та незвичайні // Рідна школа. — 1995. — №4. — С.62-65.

Рачина Б. Размышления о первом международном студенческом конкурсе “Учитель музыки XXI века” // Искусство в школе. — 2001. — №4. — С.22-27.

Залежно від середньої оцінки усіх організаційно-дидактичних компонентів, умовно визначають такі рівні організаційно-дидактичного забезпечення уроку: “5” — високий (оптимальний), “4” — допустимий, “3” — середній, “2” — низький, критичний, недопустимий.

Таблиця-схема

Вивчення організаційно-дидактичних компонентів уроку музики

№ компонента аналізу	Організаційно-дидактичні компоненти	ОЦІНКА (“5”, “4”, “3”, “2”)
1	Початок уроку: вхід до класу під музику; музичне вітання	
2	Повідомлення теми, мети, завдань уроку, мотивація учіння школярів; бесіда за темою уроку	
3	Бесіда та слухання музики	
4	Вокально-хорова робота: розспівування, робота над вокально-хоровою вправою; робота над поспівкою; розучування та виконання пісні	
5	Гра на елементарних музичних інструментах	
6	Рухи під музику: танці, пластичне інтонування, диригування, інсценізація, гра...	
7	Музичні творчі завдання, живописні та літературні творчі завдання...	
8	Вивчення музичної грамоти	
9	Заключний етап уроку: підсумки уроку, повідомлення домашнього завдання; вихід із класу під музику	
10	Середній бал	
11	Рівень	

Можна аналізувати урок *за певними параметрами*, такими, наприклад, як визначення та реалізація мети й завдань уроку; наявність чіткого плану; відбір методів, змісту розкриття теми, теоретичний рівень викладання матеріалу; використання наочності, ТЗН, дидактичних матеріалів; диференційований підхід до учнів; формування умінь самостійної роботи; облік і контроль знань; самоаналіз результатів. Для цього укладені відповідні рівні для детальнішого аналізу.

Таблиця-схема

Аналізу уроку за вказаними параметрами

Параметри	Недопустимий рівень	Критичний рівень	Допустимий рівень	Оптимальний рівень
Оцінка в балах	2	3	4	5
а) Уміння чітко і зрозуміло визначити мету і завдання уроку	Мета і завдання не поставлені або майже не ставляться	Мета і завдання уроку поставлені, але без будь-якої системи	Мета і завдання не завжди чітко сформульовані	Мета і завдання визначені точно, чітко і ясно
б) Наявність чіткого плану	План уроку не відповідає елементарним вимогам	План уроку складений за шаблоном	План уроку обґрунтований, але не коректується із змінами	План уроку обґрунтований і коректується відповідно до умов, які виникли
в) Реалізація намічених мети і завдань в ході навчального процесу	Мета і завдання уроку не реалізовані	Мета і завдання уроку реалізовані частково	Мета і завдання уроку реалізовані не повністю	Мета і завдання уроку реалізовані повністю
г) Відбір змісту розкриття теми, теоретичний рівень викладання матеріалу	Матеріал перевантажений зайвими фактами, головні теоретичні положення не виділені	Матеріал викладено схематично, узагальнено, непереконливо	Матеріал викладено на переконливих прикладах, конкретних фактах, необхідних аргументах, але не були сформульовані теоретичні висновки	Конкретні факти співвіднесені із загальними теоретичними висновками правильно, головне чітко виділено вчителем, переконливо доведено
г) Використання наочності, ТЗН, дидактичних матеріалів	Наочні посібники, ТЗН і дидактичні матеріали не використовуються або майже не використовуються	Наочні посібники, ТЗН і дидактичні матеріали використовуються рідко і малоефективно	Наочні посібники, ТЗН і дидактичні матеріали обираються раціонально, але не завжди використовуються ефективно	Наочні посібники, ТЗН і дидактичні матеріали обираються і використовуються раціонально і ефективно

д) Обґрунтованість вибору методів	Методи, які застосовувались, не відповідають меті і завданням уроку, змісту й характеру навчального матеріалу, готовності учнів до засвоєння	Методи, які застосовувались, відповідають змісту і характеру навчального матеріалу, але не відповідають меті і завданням уроку, готовності учнів до засвоєння матеріалу	Методи, які застосовувались, відповідають змісту і характеру навчального матеріалу, готовності учнів до засвоєння, але не відповідають меті й завданням уроку	Методи, які застосовувались, відповідають меті, завданням уроку, змісту й характеру навчального матеріалу, готовності учнів до його засвоєння
е) Диференційований підхід до учнів	Завдання диференційовані за одним із параметрів (обсягу, змісту, складності), учитель не дає інструктажу про способи організації роботи	Завдання диференційовані за обсягом, змістом, складністю; учитель на дає інструктажу про шляхи організації роботи	Завдання диференційовані за одним із параметрів (обсягом, змістом, складністю), учитель дає інструктаж про шляхи організації роботи	Завдання диференційовані за обсягом, змістом і складністю, учитель дає інструктаж про шляхи організації роботи
є) Формування умінь самостійної роботи	Робота учителя не сприяла формуванню умінь самостійної роботи	Робота з формування умінь самостійної роботи учнів велась без урахування їх сформованості	Учитель у роботі враховував рівень сформованості в учнів умінь самостійної роботи, вказівки давались до шкільних джерел знань	У роботі учителя враховувався рівень сформованості умінь самостійної роботи учня з позашкільними джерелами знань
ж) Облік і контроль знань	Облік і контроль знань не відповідає елементарним вимогам	Облік і контроль знань ведуться стихійно	Облік і контроль не завжди обґрунтовані	Облік і контроль знань учнів обґрунтовані
з) Якість самоаналізу результатів	Учитель не знаходить у своїй діяльності недоліків	Учитель відмічає частину недоліків, які мають місце, але не може пояснити їх причини	Учитель відмітив недоліки в роботі, які мали місце, та вказав позитивні сторони, але не може їх пояснити	Учитель відмітив недоліки, які мали місце, та вказав позитивні сторони, накреслив шляхи удосконалення навчального процесу

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УРОКУ МУЗИКИ.....	4
ДИДАКТИЧНА СТРУКТУРА УРОКУ МУЗИКИ.....	10
ТЕМА УРОКУ.....	14
НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ.....	17
РОЗРОБКА ЗАВДАНЬ УРОКУ МУЗИКИ.....	19
СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ УРОКУ МУЗИКИ ТА ЇХ ЗМІСТ.....	22
ДРАМАТУРГІЯ УРОКУ МУЗИКИ, ТИПИ УРОКІВ МУЗИКИ.....	73
ІГРИ НА УРОЦІ МУЗИКИ.....	76
АНАЛІЗ УРОКУ МУЗИКИ.....	82
ЗРАЗКИ ПЛАНІВ-КОНСПЕКТІВ УРОКІВ МУЗИКИ.....	87
КАБІНЕТ МУЗИКИ.....	101

Навчальне видання

Гумінська Оксана Олексіївна

**УРОКИ МУЗИКИ
в загальноосвітній школі**

Головний редактор *Б.Є. Будний*
Редактор *Г.В. Осадко*
Художник *В.А. Басалига*
Технічний редактор *І.О. Козуб*
Комп'ютерна верстка *Н.О. Ягній*

Підписано до друку 20.07.2003. Формат 60×84/16. Папір друкарський.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 6,05. Умовн. фарбо-відб. 6,05.
[Н-89]

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

46008, м.Тернопіль, вул. Танцорова, 14. А/с 529.
тел./факс (0352) 43-00-46; 25-18-09; 25-37-53
E-mail: *publishing@budny.te.ua*
www.bohdan-books.com